



Hlustið og verið róttæk!

Evrópuþing félagsráðgjafa hvatti stéttina til aukinnar róttækni og baráttu fyrir því að fá að sinna störfum sínum

Pröstur Haraldsson



Pröstur Haraldsson
bláamaður

Það var nokkur kliður í Silfurbergi Hörpu mánudagsmorguninn 29. maí í fyrra þegar þangað voru mættir liðlega 500 félagsráðgjafar víðsvegar að úr heiminum. Þar var að hefjast setningarathöfn Evrópuþings Alþjóðasamtaka félagsráðgjafa (International Federation of Social Workers, IFSW). Yfirskrift þingsins var *Marginalization and social work in a changing society*, eða *Jaðarsetning og félagsráðgjöf í breyttu samfélagi*. Þarna var heimurinn allur undir.

Félagsráðgjöf heimsins er að mestu borin upp af konum, eins og forseti Evrópuþingdæddar IFSW nefndi í ræðu sinni, og það var því við hæfi að Vox Feminae undir stjórn Margrétar Pálmadóttur ætti fyrsta orðið og slægi tóninn fyrir þingstörfin. *María Rúnarsdóttir* formaður Félagsráðgjafafélags Íslands setti þingið og bauð gesti velkomna fyrir hönd gestgjafa. Síðan fékk orðið *Ana Isabel Lima* frá Spáni sem er forseti Evrópuþingdæddar IFSW.

Karlmenn voru þó ekki jaðarsettir í Hörpu því næstur tók *Guðni Th. Jóhannesson* forseti til máls. Eftir að hafa óskað ráðstefnunni velfarnaðar í umfjöllun og umræðum um mikilvæg störf félagsráðgjafa vitnaði hann í Tómas Guðmundsson sem orti á sínum tíma:

*Því meðan til er böll sem bætt þú gast,
og barist var á meðan hjá þú sast,
er ólán heimsins einnig þér að kenna.*

Segja má að þessi orð hafi sviðið yfir vötnum ráðstefnunnar allan tímann sem hún stóð. Á eftir forsetanum kom þáverandi ráðherra velferðar- og jafnréttismála, *Þorsteinn Víglundsson*, í pontu og tók undir orð forseta um mikilvægi starfa félagsráðgjafa. Eins og sonnum pólitíkusi sæmir vildi hann líka benda á að

ríkisstjórnin hefði ýmis áform uppi, þar á meðal frumvarp um jafnlaunavottun sem var þá til afgreiðslu í þinginu og varð að lögum þremur dögum seinna. Fyrir það uppskar hann sérstakt lófaklapp.

Hamingjudagur

Á meðan á hátíðinni stóð voru sýnd á skjá viðbrögð ráðstefnugesta og annarra sem fylgst gátu með henni í streymi við því sem gerðist í salnum. Þar voru breskir félagsráðgjafar og fleiri undrandi og dálítið hræðir yfir því að þarna skyldu mæta bæði forseti lýðveldisins og ráðherra félagsmála. Því væri nú ekki að heilsa í öllum löndum að forráðamenn vildu kannast við þessa starfsstétt, hvað þá mikilvægi hennar í samfélaginu.

Nú var komið að hlut *Ilmar Kristjánsdóttur* sem fyrst var í gervi formanns velferðarráðs Reykjavíkurborgar og ávarpaði gesti ráðstefnunnar. Hún ræddi meðal annars um hlutverk sköpunarkraftsins í starfi félagsráðgjafa, honum þyrftu stjórnáráðgjafar að gefa nægt rými í stofnunum sem þeir ráða. Svo breytti hún sér í leikkonu og stýrði af mikilli röggsemi kynningu þeirra þjóða sem áttu fulltrúa í salnum og bað þá að standa upp og bjóða góðan daginn á móðurmáli sínu þegar þjóðfáni þeirra birtist á stórum skjá. Þessu lauk svo með því að Vox Feminae kom aftur á svið og söng í lokin *Oh, happy day* sem gestir tóku undir og komust í gott stuð áður en farið var í kaffi.

Aðalræða 1

Eftir kaffidrykkjuna hófst alvara lífsins, ef svo má segja, með öðru tveggja aðalerinda ráðstefnunnar. Íslenskir félagsráðgjafar eru svo lánsamir að geta teft fram þungavigtarmanneskju á heimsmælikvarða þar sem er *Helga Þorólfsdóttir*. Hún hefur margþætta reynslu, fyrst sem almennur félagsráðgjafi í Reykjavík að loknu námi í Svíþjóð, síðan sem starfsmaður við hjálparstörf á svæðum þar sem náttúruhamfarir eða „skipulagt ofbeldi“ hafa rústað samfélögum og lífi almennings. Loks

hefur hún stundað akademískar rannsóknir á hjálparstörfum og er með doktorsritgerð í smíðum. Sú á að bera heitið *Í stríði fyrir frið* (At War for Peace).

Ræðu Helgu verða gerð betri skil á öðrum stað í blaðinu en hér má þó nefna það sem hún sagði að hefði komið sér verulega á óvart þegar hún sóttist eftir þátttöku í hjálparstarfi snemma á tíunda áratug síðustu aldar. Það var eiginlega engin eftirspurn eftir þekkingu og reynslu félagsráðgjafa í því starfi. Menn einblíndu á tæknilegar og fjárhagslegar hliðar vandans en hirtu lítið um að sinna félagslegum vandamálum þeirra sem þó var verið að hjálpa. Þetta hefði því miður ekki breyst mikið.

Aðalræða 2

Eftir hádegið hófust málstofur sem stóðu fram eftir degi, margar í gangi í senn. Þar var tekið á fjölbreyttum málefnum og hliðum á störfum félagsráðgjafa sem blasa við þeim á hverjum degi en fara ekki endilega hátt í fjölmíðlum. Ráðstefnugestir dreifðu sér á fjölmörg salarkynni Hörpu og urðu eflaust flestir margs vísari, fengu jafnvel útrás fyrir hluti sem hvíldu á þeim í daglegum störfum – og svo lausn á vandanum í bónus!

Þriðjudagurinn 30. maí hófst með hinni aðalræðunni á ráðstefnunni. Þar var ekki í kot vísað því *Lena Dominelli* frá háskólanum í Durham á Norður-Englandi tók salinn með trompi. Eða eins og Þórey Guðmundsdóttir nefndi í pallborðsumræðum seinna um morguninn: Það þyrfti hvert land að eiga í það minnsta eina Lenu. Ræðu Lenu verða gerð skil í annarri grein hér í blaðinu sem og setningarræðu Önu Isabel Lima.

Fyrsti félagsráðgjafinn og gamlir reynsluboltar

Að þrumuræðu Lenu Dominelli lokinni tók við pallborð undir stjórn *Ellýjar Öldu Þorsteinsdóttur* skrifstofustjóra í velferðarráðuneytinu. Yfirskrift þess var *Frá jaðarsetningu til stöðugleika samfélags og umhverfis*. Þátttakendur voru *Guy Shennan* úr stjórn samtaka breskra félagsráðgjafa, *Ia Shekriladze* háskólakennari og framámaður í samtökum félagsráðgjafa í Georgíu, *Josien Hofs* stjórnarmaður í samtökum hollenskra félagsráðgjafa og svo áðurnefnd *Þórey Guðmundsdóttir*.

Samsetning þessa hóps átti eflaust sinn þátt í því hve fjörugar umræðurnar urðu. Annars vegar voru tveir reynsluboltar frá Hollandi og Englandi þar sem félagsráðgjöf á sér langa sögu og mikla hefð. Hins vegar yngri konur frá Georgíu og Íslandi. Sú fyrrnefnda er þrátt fyrir ungan aldur önnur tveggja fyrstu félagsráðgjafa sem öðluðust menntun og starf á

grundvelli hennar í Georgíu, í upphafi þessarar aldar. Meðan sovétstjórnin hafði völdin í landinu þótti þessi stétt algerlega óþörf, það væru engin félagsleg vandamál. Annað var að heyra á Ia Shekriladze sem sagði mikið starf framundan við að draga úr jaðarsetningu hópa á borð við fólk í kynáttunarvanda og Romabjórðina.

Og svo var það hún Þórey sem sló í gegn í þessu pallborði og uppskar lófaklapp oftast en einu sinni fyrir skelegg ummæli. Hún er tiltölulega nýútskrifuð sem félagsráðgjafi en hefur átt við geðrænan vanda að stríða og þekkir því „kerfið“ bæði sem starfsmaður þess og notandi þjónustu. Hún ræddi meðal annars um hættuna á því að félagsráðgjafar töluðu ofan úr kerfinu niður til notenda í stað þess að tala við þá sem jafningja. Þegar þátttakendur voru beðnir að nefna nokkur lykilatriði sem félagsráðgjafar þyrftu að hafa hugföst í störfum sínum sagði hún: Hlustið, verið málsvarar, verið róttæk! Og salurinn svaraði með lófaklappi.

Bretar í kosningaham

Umræður á ráðstefnunni báru talsverðan keim af því sem var og er að gerast í Bretlandi enda fulltrúar enskumælandi ríkja fjölmennir. Þetta var rúmri viku fyrir kosningar þar sem félagsráðgjafar og fleiri stéttir velferðar-, heilbrigðis- og menntakerfisins áttu í mikilli varnarbaráttu til þess að afstýra og helst snúa við þeim skipulagða niðurskurði félagslegrar þjónustu sem stjórn Íhaldsflokksins hefur staðið fyrir og lofaði framhaldi á í kosningabaráttunni. Guy Shennan sagði meðal annars frá göngu sem hópur félagsráðgjafa gekkst fyrir frá Birmingham til Liverpool nú á vordögum. Gangan var 100 mílur eða rúmlega 160 kílómetrar og var farin undir vígorðinu *Boot out Austerity!* Niður með niðurskurðinn!

Ráðstefnunni lauk eftir málstofur síðdegis 30. maí og um kvöldið var slegið upp partí í Iðnó. Þessari lotu var lokið en félagsráðgjafar eru ekki hættir að ræða mál in því á Írlandi verður næsta sumar haldið alþjóðþing félagsráðgjafa þar sem áfram verður rætt um jaðarsetningu, starf félagsráðgjafans og um það hvernig hægt er að koma á félagslega sjálfbærnu samfélagi þar sem heill almennings ræður ferðinni en ekki hagsmunir prósentisins eina sem er svo frekt til fjörsins.

Nánar verður fjallað um helstu umfjöllunarefni Evrópuþingsins í annarri grein hér í blaðinu. Af nógu er að taka og Félagsráðgjafafélag Íslands getur verið fullsæmt af þessu vel heppnaða Evrópuþingi, því fyrsta sem haldið er hér á landi.



Hættum að búa til þessa „hina“!

Umræður á Evrópuþingi Alþjóðasamtaka félagsráðgjafa leiddu í ljós að erfitt er fyrir stéttina að leiða hjá sér heimspólítíkina í daglegu starfi, því hún situr hinum megin við borðið

Próstur Haraldsson



Próstur Haraldsson
blaðamaður

Kosturinn við stórar ráðstefnur eins og Evrópuþing Alþjóðasamtaka félagsráðgjafa er ekki síst sá að þar heyrast svo mörg sjónarmið. Í Hörpu var í maðlok á stjái fólk frá hartnær fimmtíu löndum, frá Ástralíu yfir Bandaríkin, Evrópu og allt til Indlands og Japan. Gallinn við stórar ráðstefnur er hins vegar sá að þar

eru flutt mörg erindi á nokkrum dögum og ógjörningur að fylgjast með þeim öllum. Það þarf her manns til að mæta á allar málstofur. Hér verður þó reynt að gefa mynd af helstu málum sem þingfulltrúar ræddu.

Yfirskrift þingsins var í góðu samræmi við það sem er að gerast í heiminum um þessar mundir: *Jaðarsetning og félagsráðgjöf í breyttu samfélagi*. Allt það umrót sem verið hefur á stóra sviðinu undanfarin ár hefur náð inn á skrifborð félagsráðgjafa. Svo vitnað sé til

setningarræðu *Önu Isabel Lima*, forseta Evrópudeildar IFSW, er það „af því að við verðum vör við allar breytingar sem verða á sviði alþjóðlegs efnahags- og stjórnmálalífs um leið og þær byrja að hafa áhrif á fólk og samfélög“.

Það væri að æra óstöðugan að telja upp þann vanda sem samfélög heimsins hafa átt við að etja undanfarin ár. Að frátöldum hefðbundnum heimatilbúnum vanda á borð við sveiflur í efnahagslífi og pólitík eru það stríðsátök víðsvegar í heiminum sem leitt hafa til mikils flóttamannastraums, átök ríkja, og margs konar fylkinga og hópa á grundvelli trúar, uppruna, kynhneigðar og fleiri þátta. Við þetta bætast átök um auðlindir og vaxandi áhrif hlýnunar andrúmsloftsins sem leitt hafa til náttúruhamfara og aukid flóttamannavandann. Bandarísku hjálparamtökin CARE segja að árið 2015 hafi flóttamenn af völdum loftslagsbreytinganna verið 15 milljónir og þau sjá fram á að þeir verði orðnir um 250 milljónir um miðja þessa öld.

„Við og hinir“ er pólitískt val ...

Viðbrögðin við þessum aukna straumi flóttafólks – og raunar líka annars konar flutningi fólks milli landa – hafa verið af ýmsu tagi en þó er jaðarsetning sennilega útbreiddust. Tilhneiging samfélagsins til þess að skipta fólki í hópa, „okkur“ og „hina“. Á ensku eiga þeir til ágætt orð yfir þetta, „othering“, að búa til „hina“. *Hinir* eru allir þeir sem ekki falla inn í þrengstu skilgreiningu á því hverjir eigi „fæðingarrétt“ og sögulegar hefðir fyrir tilveru sinni innan um „okkur“. Það getur verið flóttafólk, aðrir útlendingar, fólk með aðra kynhneigð en gagnkynhneigð, að ótöldum eldri jaðarhópum á borð við fanga, fíkla, geðfatlaða og fátæklinga.

Orðið *sjálfbærni* kom oft við sögu á þinginu en hingað til hefur það einkum verið notað í tengslum við umhverfismál. Ana Isabel Lima var ekki ein um að gagnrýna að hugtakið skuli vera túlkað svo þröngt



Á myndinni frá vinstri Kristján Sturluson, Steinunn Bergmann ráðstefnustjóri, Ana Isabel Lima forseti Evrópudeildar Alþjóðasamtaka félagsráðgjafa, forseti Íslands, Guðni Th. Jóhannesson, María Rúnarsdóttir formaður FÍ, Þorsteinn Víglundsson félagsmálaráðherra og Ellý Alda Þorsteinsdóttir.

og eingöngu út frá efnahagslegu sjónarhorni. „Sem félagsráðgjafi sætti ég mig ekki við þetta. Við viljum að stjórnvöld sýni ábyrgð og tryggi fólki réttindi sem eru mótuð með hliðsjón af tillögum öflugra samfélaga og í samráði við þau,“ sagði hún og bætti því við að breytt stefna í félagsþjónustu verði að byggjast á að stuðla að þróun samfélaga í stað þess að eingöngu sé litið á félagsþjónustuna sem aðstoð. „Stefnan hlýtur að taka mið af því að leita jafnvægis milli einstaklingsins og hins félagslega velferðarkerfis.“

Um sjálfbærnina sagði hún einnig að í þúsaldar-markmiðum Sameinuðu þjóðanna væri sjónum beint að verndun umhverfisins en það fæli í sér náttúruna, landið og samfélagin. „Einstaklingshyggja og neysluhyggja skapa ójafnvægi í samskiptum fólks við umhverfið og samfélagið. Lífkerfin veikjast og það skapar félagslegan vanda. Það er réttlætismál að almenningur taki þátt í að móta og þróa reglur um umhverfið. Til þess að það geti orðið er framlag félagsráðgjafa grundvallaratriði,“ sagði Ana Isabel Lima.

... og niðurskurðurinn líka

Lena Dominelli er mikill eldhugi með tvöfaldan ríkisborgararétt, breskan og kanadískan. Hún kennir og starfar við háskólann í Durham í Norður-Englandi, heimabæ Tonys Blairs, en er augljóslega lítill aðdáandi hans. Hún hefur oft komið til Íslands og er mörgum íslenskum félagsráðgjöfum að góðu kunn. Hún er mikill umhverfissinni og nefndi oft sjálfbærni í ræðum sínum á þinginu. Annað lykilorð í málflutningi hennar var „austerity“, niðurskurðarstefna stjórnvalda, og hún var alveg með það á hreinu hvar orsakanna fyrir henni væri að leita.

Það er nýfjálsbyggjan sem ræður því pólitíska vali að fylgja niðurskurðarstefnu og jaðarsetningu, að sögn



Prófessor Lena Dominelli flutti erindið *Getting the „Short Straw“: Precariousness, Marginalisation and Climate Change*.

Lenu. Það er með öðrum orðum ekkert náttúrulegt mál að verki í niðurskurði stjórnvalda í velferðarkerfinu heldur beinhardar pólitískar ákvarðanir. „Meginástæðan er nýfjálsbyggjan og þróunarlíkan hennar, sem hefur yfirtekið heiminn í skjóli alþjóðavæðingarinnar. Klær hennar teygja sig um allan heim, þar á meðal inn í myrkviði Amason. Þar er verið að ryðja skóga og útrýma plöntum og lífverum. Til hvers? Jú, til að rækta sojabaunir sem eru arðbær útflutningsafurð. Á þeim er hægt að verða ríkur í hveli og láta sig svo hverfa. Vinsamlega hættið því að borða tofú!“ sagði hún og hélt áfram:

„Heimspeki nýfjálsbyggjunnar er ný tegund kúgunar. Að mörgu leyti erum við efnalega verr sett núna en á síðustu öld. Nýfjálsbyggjan krefst þess að við séum sjálfum okkur næg sem einstaklingar. Samfélagið skiptist í þrjá hópa: Hinir velferðarauðugu geta keypt sér allt sem þeir þurfa en eru afar lítill hluti samfélagsins, fara kannski hæst í 20% á Norðurlöndum. Svo er það milli-stéttin, hinir öryggislausu, um 30%, sem bjarga sér ef þeir halda vinnunni en óttast stöðugt að missa hana og falla niður í þriðja flokkinn, hina útskúfuðu, um 50% íbúanna.

Á hinn bóginn eru svo fyrirtækin, sem lúta fáum reglum, og okkur er í sífellu sagt að reglunum þurfi að fækka enn meir á sama tíma og daglegt líf er bundið í æ fleiri reglur, sett undir eftirlit og stéttarfélögum gert erfitt fyrir. Fyrirtæki sem ekki eru sett undir neinar reglur eru að sögn lífsnauðsynleg fyrir efnahaginn og samkeppnishæfnina. Á sama tíma er einkavæðingin notuð til þess að flytja fjármuni út úr velferðarkerfinu til hinna auðugu sem enga þörf hafa fyrir þá, þeir hafa nóg fyrir.

Félagsfræðingurinn Ulrich Beck sagði að við lifðum í áhættuþjóðfélagi. Ég held að ástandið sé enn verra, við lifum í brothættu samfélagi sem viðurkennir ekki einu sinni þá áhættu sem blasir við því. Skrifinnar hafa fellt áhættuna inn í krossapróf þar sem enginn munur er gerður á því hvort um er að ræða lífshættu eða smávægilega óheppni. Við getum ekki tekist á við þetta brothætta ástand því stjórnin á því er í höndum lítillar elítu sem enga ábyrgð tekur og er ekki sett undir neitt yfirvald,“ sagði Lena.

Er markaðurinn lausnin?

Hún hélt áfram og vitnaði til lista tímaritsins Forbes um auðugasta fólk í heimi, en þeir hafa verið birtir frá 1980. Á fyrsta listanum voru milljarðamæringar heimsins sagðir vera um 400. Árið 2007 hafði þeim fjölgað um líðlega helming upp í 900. Árið eftir varð efnahags-



Frá fyrirlestri Lenu Dominelli.

hrun og heimskreppa í kjölfar þess. Samt töldust þeir sem áttu eignir sem námu 1 milljarði Bandaríkjadala (um 100 milljörðum króna þegar greinin er skrifuð) vera orðnir 2.033 á listanum 2017. Tveir þeir ríkustu, Bandaríkjamennirnir Bill Gates og Warren Buffett, áttu meira fé en 48 fátækustu ríki heimsins til samans.

„Misréttið hefur því aukist verulega á tímum nýfrjálshyggjunnar og þeir sem verða útundan eru konur, börn og gamalmenni, auk minnihlutahópa. Ríki Vesturlanda hafa í vaxandi mæli brugðist við afleiðingum misréttisins heimafyrir með því að rýra kjör fólks með ýmsum brögðum. Við það bætist það sem ég kalla fjárleka úr velferðarkerfinu yfir til einkafyrirtækja. Auðugt fólk nýtur þess sem kallað er velferðarkerfi fyrirtækjanna – leyndar niðurgreiðslur til fyrirtækja. Um þetta talar enginn því einblínt er á fátækt fólk sem leitar sér hjálpar og því haldið fram að úr henni þurfi nauðsynlega að draga sem mest.

Við höfum sett okkur þúsaldarmarkmið og fleiri viðmið sem beinast að því að jafna kjörin og draga úr fátækt, en þau duga skammt af því við viljum ekki takast á við félags- og efnahagsleg vandamál sem viðhalda misréttinu. Við verðum að spyrja spurninga á borð við: Er markaðurinn örugglega besta leiðin til þess að dreifa vörum og þjónustu til fólks? Eða veldur hann sóun og óskilvirkni? Mín skoðun fer ekkert á milli mála eins og þið hafið heyrt.“

Félagsráðgjöf í uppmælingu

„Í Bretlandi er grafið undan stétt félagsráðgjafa með ýmsum hætti. Til dæmis er þar starfrækt þjónusta sem nefnist Troubled Families Project. Þar starfar ófaglært fólk á lægri launum en félagsráðgjafar og það fær borgað eftir árangri! Ef starfsfólkið getur ekki sýnt fram á að þeirra fjölskyldur séu hættar að þiggja bætur og fyrirvinnurnar komnar í vinnu, þá fær það engin laun. Rannsóknir sýna að þessir starfsmenn ná árangri með því að þrýsta á einstæðar mæður að þiggja tilboð

um láglaunastörf sem nægja ekki til að framfleyta fjölskyldunni. Þær þurfa því að þiggja matargjafir og reiða sig á ættingja og vini til að komast af.“

Í þessu sambandi vísaði Lena til frægrar kvikmyndar sem fékk Gullpálmann í Cannes 2016, *I, Daniel Blake* eftir breska leikstjóranum Ken Loach. Þar lendir söguhetjan, 59 ára gamall smiður, í því að fá hjartaáfall. Læknir úrskurðar hann óvinnufæran en félagslega kerfið tekur ekki mark á því. Hann er neyddur til að taka hvaða atvinnutilboði sem berst en tollir ekki lengi í ófaglærðum láglaunastörfum. Þá getur kerfið hent honum út af bótum fyrir að hafna starfstilboði. Hann á engan rétt og myndin endar í táraflóði í salnum.

Þeir sem starfa hjá félagsþjónustunni, bæði í myndinni og í vaxandi mæli í veruleikanum, eru ekki félagsráðgjafar heldur ófaglært fólk sem hefur hlotið sex vikna námskeið um að hjálpa fólki að útfylla eyðublöð. Þeim sem þetta skrifar var sagt að eyðublöðin væru að stofni til þau sömu og notuð eru hjá Tryggingastofnun ríkisins til þess að ákvarða örorkumat.

„Félagsráðgjafar eru fléttaðir inn í þennan víta-hring með „nú tíma væðingu“ – varið ykkur á þeim sem nota það orð! Við verðum að setja markið hærra en að tryggja lágmarkslífsgæði, við þurfum að auka þekkingu og hæfni fólks svo það geti brotist út úr fátæktargildrunum. Við verðum að hætta að deila og drottna, neita að taka þátt í að etja saman þjóðfélagsþópum eftir stéttarstöðu, trúarskoðunum, kynjum og litarhætti. Við viljum það ekki, við viljum skapa samfélag sem hefur rúm fyrir alla,“ sagði Lena Dominelli og uppskar mikil fagnaðarlæti þegar hún lauk máli sínu.

Af hverju eruð þið hér?

Lena eyddi miklu púðri í að lýsa áhrifum frjálshyggjunnar í Bretlandi og á Vesturlöndum. En hvað um stríðsátökin í heiminum sem valda stærstum hluta flóttamannastraumsins í heiminum? Er ekki skylda okkar á Vesturlöndum að freista þess að bæta þau lífskjör sem fólk býr við á átaka- og hamfarasvæðum?

Þar er komið að hlut *Helgu Þórólfsdóttur* sem raunar vill ekki tala um hernað eða stríðsrekstur heldur það sem hún nefnir „skipulagt ofbeldi“. Undir það felldi hún bæði stríðsrekstur opinberra herja og hryðjuverk mismikið skipulagðra hópa vígamanna sem berjast jafnt með sprengjum, skotárásum, sjálfsmorðsárásum sem nauðgunum, mannránunum og skipulögðu kynferðislegu og líkamlegu ofbeldi af öðru tagi.

Helga fór yfir feril sinn og þroska sem félagsráðgjafi sem hefur lengi unnið við hjálparstörf á svæðum þar sem náttúruhamfarir eða stríðsátök hafa orðið. Fyrst

fór hún til Sómalíu árið 1993 en það ríki var þá sem nú á barmi upplausnar vegna innbyrðis átaka. Í höfuðborginni Mógadisjú hittu hún fyrir hóp innfæddra kvenna í eldhúsi starfsstöðvar hjálpar samtakanna. Þær voru heilbrigðisstarfsmenn og unnu á spítala sem samtökin styrktu. Þegar Helga hafði kynnt sig spurðu þær nokkurra erfiðra spurninga:

- Hvers vegna vilja útlendir hjálparstarfsmenn yfirgefa friðsæl heimkynni sín og fjölskyldur til þess að aðstoða útlendinga sem eiga í stríði?
- Hvers vegna eruð þið útlendingarnir sípirraðir á því að starfa með fólkinu sem þið komið til þess að veita aðstoð? Af hverju líkar ykkur ekki við okkur?
- Það er eins og við gerum aldrei neitt rétt. Hvers vegna gleðjist þið ekki yfir þeim forréttindum að geta yfirgefið heimalandið til þess að hjálpa ókunnugum?

Helga sagðist oft hafa rifjað þennan fund upp en ekki gæti hún enn svarað spurningum kvennanna.

Hjálparstarf á að vera þróunarstarf

Helga sagðist hafa fengið starfið í Mógadisjú þrátt fyrir að hún væri menntuð í félagsráðgjöf en ekki vegna þess að sóst væri eftir fólki með þá menntun. Hjálparstofnirnar virtust því miður enn vera við svipað heygards-

horn, að líta á hjálparstarf sem tæknilegt, verkfræðilegt og peningalegt verkefni, ekki sem aðstoð við að reisa við og þróa samfélög sem lenda í áföllum. Hún sagðist hins vegar hafa fundið hversu vel menntun hennar og reynsla sem félagsráðgjafi nýttist henni í hjálparstarfinu.

„Á þeim grunni nálgadist ég starf mitt. Ekki sem dreifandi efnislegra gæða heldur sem utanaðkomandi erlend íhlutun í óþekkt samfélög og líf annars fólks. Skilyrði þess að ég næði árangri var að fólkið gerði sér grein fyrir þeirri aðstöðu sem ég var í. Sem félagsráðgjafi lagði ég mig fram um að ráða fram úr flóknum aðstæðum og gera mér grein fyrir tengslum manna á milli. Átta mig á því hvernig fólkið héldi lífi við erfiðar aðstæður,“ sagði Helga.

Samtímis gerði hún sér grein fyrir takmörkunum sínum sem útlendingssamfundningur hafði stuttan tíma til þess að komast til botns í því sem var að gerast á staðnum. Það gerði hana valdalaus, samtímis því sem hún hafði talsverð völd sem útlundur sérfræðingur sem réð yfir alldigrum sjóðum samtakanna, og gat auk þess hvenær sem hún óskaði þess horfið af vettvangi og snúið heim ef hitinn á staðnum yrði óbærilegur.

Vegir valdsins og virðing fyrir fólki

Helga sinni hjálparstörfum í rúman áratug, oftast á áttaskvæðum, en sneri þá heim til Íslands og starfaði sem stjórnandi og við stefnumótun á sviði hjálparstarfs.



Helga Þórólfsdóttir, félagsráðgjafi, flutti erindið Crossing Borders: Social Work and Humanitarian Action.



Hún hóf einnig rannsóknir sem beindust sjálfkrafa að hjálparstarfinu. „Rannsóknirnar hafa ásamt eigin reynslu leitt í ljós að skiptingin í okkur og hina hefur dregið úr fagmennsku í aðstoð við útlendinga,“ sagði hún, en bætti við að með því ætti hún ekki við skort á tæknilegum og faglegum vinnubrögðum heldur gömlu góðu gildin sem hún lærði á námsárunum:

- Mikilvægi þess að gera sér heildarmynd af starfinu sem miðast að því að hjálpa fólki við að lifa af og sýna því virðingu.
- Að skilja vegi valdsins í hjálparstarfinu og horfast í augu við að bara það að gefa aðstæðum og fólki nöfn skipar fólki í hópa og getur lyft sumum á stall en gert aðra að ómennskum óvinum.
- Að horfa í eigin barm og gera sér grein fyrir hvað það er sem ræður gjörðum okkar og mótar þarfir okkar, hagsmuni, styrkleika og veikleika. Að skilja gagnkvæmnina í hjálparstarfinu og taka mið af bæði því sem er sambærilegt og hinu sem er ólíkt.

Hér verður ekki vitnað frekar í vandað erindi Helgu en niðurstaðan var í anda þeirra gömlu sanninda að til þess að skilja heiminn og annað fólk verða félagsráðgjafar og aðrir sem sinna störfum á velferðarvakt heimsins að skilja sjálfa sig, spyrja krefjandi spurninga og leita stöðugt svara. Annars verður hjálparstarfið yfirborðslegt og áhrif þess fjara fljótt út.

Mannúð og vilji til breytinga

Helga og margir fleiri vísuðu til þess að starf félagsráðgjafa væri fyrst og síðast mannúðarstarf sem tekur mið af Mannréttindaskrá Sameinuðu þjóðanna. Á það var bent í einum fyrirlestrinum að þar þyrftu félagsráðgjafar framfarir að hafa 23. grein yfirlýsingarinnar í huga í starfi sínu. Hún hljóðar svo:

1. Allir eiga rétt til atvinnu að frjálsum vali, til sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða og til verndar gegn atvinnuleysi.
2. Allir skulu, án nokkurrar mismununar, eiga rétt á sömu launum fyrir sömu störf.
3. Allir sem vinnu stunda, skulu bera úr bótum sanngjarnt og hagstætt endurgjald, er tryggi þeim og fjölskyldum þeirra mannsæmandi líf skjör. Þeim ber og önnur félagsleg vernd, ef þörf krefur.

4. Allir hafa rétt til að stofna stéttarfélag og ganga í þau til verndar hagsmunum sínum.

Til þess að eitthvað breytist verða félagsráðgjafar þó að vera reiðubúnir að takast á við breytingarnar. Í setningarræðu sinni sagði Ana Isabel Lima að frá ráðstefnunni í Hörpu myndu berast skilaboð um það hvernig félagsráðgjafar geti hjálpað fólki við að efla hæfileika sína og getu til að takast á við erfiðar aðstæður í lífinu. Þar þurfa ekki öll verkefni að vera stór eða víðtæk heldur fyrst og fremst að miða að því að bæta nærumhverfi fólks.

Hollenski félagsráðgjafinn *Josien Hofs* nefndi tvö slík verkefni sem gripið hefði verið til í heimalandi hennar. Annað snerist um það að endurreisa hverfisbókasöfn sem borgarstjórn Amsterdam hafði lagt niður í sparnaðarskyni. Nú er það fólk á bótum sem sér um rekstur þeirra. Reksturinn veitir því mikla ánægju og styrkir að sjálfsögðu hverfissamfélagið. Hitt er garðyrkjuhreyfing sem aðstoðar fólk sem á garða en hefur ekki efni á að halda þeim í horfinu. Þar vinna sjálfboðaliðar úr röðum geðfatlaðra sem hafa verið sviptir dagvistarþjónustu. Nýlega hóf þessi hreyfing matjurtaræktun á eigin vegum, þar sem fátækt fólk getur fengið grænmeti án endurgjalds.

Þetta eru dæmi um smá verkefni sem virka vel og veita mörgum ný tækifæri. Mörg þessara verkefna þurfa ekki mikið fé í upphafi en þegar þau eru komin á skrið er hægt að nota söguna af þeim til þess að knýja á um fé frá stjórnvöldum til þess að reka þau faglega. Það er kannski mergurinn málsins: Að fjölga sögum úr samfélaginu sem hreyfa við stjórnvöldum. Þá mjakast þetta allt í rétta átt.

Þetta voru stóru línurnar í umræðum á Evrópuþingi Alþjóðasamtaka félagsráðgjafa í Hörpunni í lok maí. Að sjálfsögðu voru alls konar mál, smá og stór, til umræðu í fjölmörgum málstofum um allt hús. Það var rætt um aðstoð við börn, aldraða og allt þar á milli, fagleg vinnubrögð skoðuð í þaula og hugmyndum miðlað í gríð og erg. Svo tóku ráðstefnugestir sér hlé frá umræðunum inn á milli, fengu sér kaffi og með því eða hlustuðu á Eddu Björgvins og Bjart Guðmundsson sem tóku að sér að lyfta huga (og jafnvel einnig líkama) viðstaddra. Auka þeim úthald við að meðtaka þann ótæplega fróðleik sem á boðstólum var.

Semsagt gott, eins og Jón Grunnvíkingur sagði.